

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ І**  
**ТЕХНОЛОГІЙ**

**ВІСНИК КУРАТОРА**

**№ 77**  
**(квітень)**

**ДНІПРО**  
**2024**

**Укладач:**  
*С. П. Лагдан*

Рекомендовано Вченою радою університету  
(протокол від 26.04.2024 № 9)

Вісник куратора: методичні матеріали для проведення інформаційно-просвітницької та виховної роботи [електронне видання] / укл. С. П. Лагдан; Український державний університет науки і технологій. 2024, № 77 (квітень). 37 с.

Номер присвячено українським громадсько-політичним та культурним діячам-ювілярам: овіяній міфами постаті Миколи Гоголя, який, звісно, писав по-російськи, проте писав із виразним українським акцентом, виступаючи частиною нашого національного культурного коду; засновнику першої в Києві приватної школи живопису Миколі Мурашку; викривленій більшовицькою та радянською пропагандою постаті українського державника Симона Петлюри; майстрові історичного роману на українську тематику, Герою України Роману Іваничуку.

Лл. : 12.

© Лагдан С. П., укладання, 2024  
© Укр. держ. ун-т науки і технологій, 2024

## ЗМІСТ

|  |    |
|--|----|
| 1. Таємничий Микола Гоголь (до 215-річчя від дня народження<br>Миколи Васильовича Гоголя).....   | 4  |
| 2. Майстер реалістичного натурального пейзажу та фундатор Київської<br>малювальної школи (до 180-річчя від дня народження<br>Миколи Івановича Мурашка) ..... | 13 |
| 3. Великий державник України (до 145-річчя від дня народження<br>Симона Васильовича Петлюри) .....   | 20 |
| 4. Майстер історичного роману (до 95-річчя від дня народження<br>Романа Івановича Іваничука) .....   | 29 |

## ТАЄМНИЧИЙ МИКОЛА ГОГОЛЬ

(до 215-річчя від дня народження Миколи Васильовича Гоголя)



1 квітня виповнилося 215 років з дня народження Миколи Гоголя (1809–1852). Він посідає виняткове місце в літературі як письменник, що поєднав у своїй творчості різноманітну тематику із життя українського та російського народів. Про себе як самобутнього автора він заявив збіркою творів під назвою «Вечори на хуторі біля Диканьки»; джерелом для її написання

стали мальовнича природа, пісні, легенди, повір'я рідного Полтавського краю. Існує безліч цікавих фактів про Гоголя. Усе життя письменника – одна велика таємниця, оповита міфами. Містика, щось надприродне й нез'ясовне, буквально ходили за ним по п'ятах. І навіть після його смерті залишилося більше питань, ніж відповідей.

Микола Васильович Гоголь-Яновський (таке повне прізвище письменника) народився в Полтавській губернії (с. Великі Сорочинці Миргородського повіту) в родині поміщика, який був комедіографом-аматором. Батько – Василь Опанасович Гоголь – був правнуком полковника козацького війська часів Богдана Хмельницького Остапа Гоголя. Пізніше знаменитий нащадок звеличить його до легендарної постаті й оспіває в образі Тараса Бульби. Бабуся Тетяна Семенівна Лизогуб, взявши шлюб з Опанасом Дем'яновичем Гоголем – дідом Миколи Васильовича Гоголя, 1781 року отримала від батька хутір Купчинський, який згодом перейменували у Василівку на честь батька майбутнього письменника. Батько Гоголя служив секретарем у царського вельможі Д. Трощинського, господаря сусіднього маєтку в Кибинцях, писав комедії, які ставили в домашньому театрі, був приятелем Івана Котляревського, листувався з Григорієм Квіткою-Основ'яненком.

Василь Опанасович Гоголь-Яновський у 28-річному віці одружився з юною Марією Іванівною Косяровською. Їй на той час було всього 14 років. Двоє перших діточок в сім'ї Гоголів народилися мертвими. Тому коли Марія завагітніла втретє, Василь Опанасович, остерігаючись за майбутнє немовля, шукає для неї належний догляд. За порадою своїх друзів він везе кохану дружину до відомого українського лікаря Михайла Яковича Трохимовського, у Великі Сорочинці.

Шість тижнів до пологів Марія Іванівна була під наглядом лікаря, і 20 березня (1 квітня за новим стилем) 1809 р. у флігелі лікаря народився майбутній письменник, а в Спасо-Преображенській церкві Микола Гоголь був охрещений. Після пологів ще 6 тижнів маля провело зі своєю матір'ю під наглядом лікаря, а потім щасливий батько забрав їх додому – до Василівки, маєтку батьків (тепер Гоголеве). Тут Микола провів перші 10 років життя, успадкувавши від батька почуття гумору, хист оповідача, любов до театру. Батько помер, коли Миколі виповнилося 15 років.

Вихованням хлопця здебільшого займалася бабуся – Тетяна Семенівна, яка змалку заклала йому любов до рідного слова і пісні. Під її впливом юний Гоголь захопився збиранням українських народних пісень, прислів'їв та приказок. Пізніше він так писав про українську пісню: *«Якби наш край не мав такої скарбниці пісень, я б ніколи не зрозумів історії його, тому що не збагнув би минулого...»*.

Змалку Микола був дуже вразливою дитиною. Материні розповіді про нечисть глибоко врізалися в пам'ять хлопчика. Особливо розповідь про Страшний Суд і пекло. Тоді ж почали проявлятися перші психічні розлади Гоголя.

Початкову освіту Микола здобув удома. У 10 років його відправили до Полтавського повітового училища (1818–1819). У 12 років Миколу привезли в Ніжин до гімназії вищих наук (1821–1828), яку ще називали ліцеєм. Тут уперше він вийшов на сцену, зігравши роль дуже старого діда, написав п'єсу з українського життя, тут він проявив себе і як режисер-постановник вистав «Едіп в Афінах», «Урок дочкам», «Лукавін» та багато інших.

Гоголь перші роки навчання просидів на останній парті й не тяжів до близького спілкування з однокурсниками. За це його прозвали «мертва мисль».

Саме в Ніжині встановлено перший пам'ятник Гоголю, створений ще 1881 року талановитим українським скульптором Парменом Забілою, відкрито перший музей Гоголя у стінах ліцею.

Ніжин став духовною і творчою колискою письменника. Освіту тут давали добру, і багато випускників стали потім відомими письменниками, художниками, музикантами, вченими. 1826 року Гоголь почав вести «Книгу всякої всячини, або підручну енциклопедію», куди записував українські та російські пісні, оповідання, вирази, виписував цитати з «Енеїди» Котляревського та інших книг. Цього часу стосуються і його перші літературні спроби: вірші, балади, віршована трагедія «Розбійники», сатира «Дещо про Ніжин, або Дурням закон не писаний». У ліцеї Гоголь пише ідилію «Ганс Кюхельгартен», видану вже у Петербурзі 1829 року.

Закінчивши у 1828 р. гімназію «з правом на чин 14 класу», Гоголь у грудні разом з іншим випускником, одним із найближчих приятелів

О. Данилевським, поїхав до Петербурга. Але вже перші тижні перебування у столиці глибоко його розчарували тодішнім духом чиновництва, дріб'язковістю та своєкорисливістю інтересів, загальною знеособленістю. Про настрій юного випускника свідчать такі рядки з його листа матері: *«... я палав невгасимим завзяттям зробити життя своє потрібним для блага держави, я кипів бажанням принести хоча б маленьку користь. Неправосуддя, найбільше в світі нещастя, більш за все розривало серце, я поклявся жодної хвилини короткого життя свого не втратити без того, щоб не зробити блага».*

Петербург швидко спростував ілюзії Гоголя щодо можливості якихось змін у бюрократичному державницькому апараті царської Росії. Перші літературні спроби Гоголя зазнали краху, як і спроба стати драматичним актором. Під псевдонімом В. Алов він видав свою першу романтичну, «у німецькому стилі», поему «Ганс Кюхельгартен». Явно наслідувальний (чого варте вже ім'я персонажа, запозичене з німецької культури) твір успіху не мав. Поема спричинила різкі та глузливі критичні відгуки, що посилювали гнітючий настрій автора. І Гоголь, скупивши в книгарнях увесь його наклад, власноручно спалив його.

Після цього в липні 1829 р. він несподівано поїхав за кордон, до Німеччини (Травемюнд, Любек, Гамбург). Фактично це була втеча: переживання письменника не мали меж, і він мало думав про те, що материні гроші швидко закінчатся. Потрібно було повертатися до Росії, що він і зробив у вересні цього ж року. Мати все запитувала в листах Нікошу (так вона називала Миколу) про чини й посаду, потрібно ж було щось розповісти родичам і сусідам про кар'єру сина в столиці. Та не було в Нікоші ані чинів, ані посад. Доводилося все починати з нуля. І він поступає на службу до Департаменту державного господарства і громадських будівель на посаду переписувача із платнею 600 карбованців на рік. Ця служба – рік приниженого самолюбства, адже чиновник-початківець змушений був запопадливо кланятися усім вищим за рангом (а такими були майже всі), терпіти зневагу швейцара, мерзнути на морозі в благодійній шинелі й підстрибом перетинати Невський проспект, по якому повагом прогулювалися багатії в дорогих хутряних шубах. Незабаром Гоголь став помічником начальника стола, тобто піднявся службовою драбиною на пів сходинки вище. Удень він ревно служив, кланяючись столоначальникові, а в нічні години займався літературною творчістю. Перебування у канцеляріях глибоко розчарувало Гоголя у «службі державній», але збагатило його матеріалом для майбутніх творів, у яких відображені чиновницький побут і функціонування державної машини.

У 1830 р. виходить друком повість «Басавлюк, або Вечір проти Івана Купала». Із Полтавщини Гоголь отримував записи народних пісень,

переказів, цікавих історій. Автор «Ганса Кюхельгартена» різко змінив напрям своєї творчості – його вже цікавила не Німеччина, а рідний із дитинства український фольклор. І Гоголь не помилився – успіх «Вечорів на хуторі біля Диканьки» (1831–1832) перевершив найсміливіші сподівання! Твір викликав загальне захоплення. Ось як згадує про це сучасник Гоголя: *«Годішній захват від Гоголя ні з чим не зрівняємо. Його всюди читали з запоем. Незвичність змісту, типів, небувала, нечувана за природністю мова, ще не відомий нікому гумор – усе це діяло просто оп'янююче»*.

У свідомості російської публіки та почасти критики незрівнянна оригінальність «Вечорів...» на тривалий час створила їм репутацію художнього феномену, який не має прецедентів та аналогій. Гоголь поставив перед собою завдання відкрити цільний і повноправний народний світ у вільно відтвореному ним власному художньому світі. Це була вільно-творча і, крім того, художньо зреалізована концепція України як цілого материка на карті всесвіту, із Диканькою як своєрідним його центром, як осередком і національної духовної специфіки, і національної долі.

Розчарувавшись у чиновницькій службі, Гоголь спробував свої сили на викладацькій роботі. Він мріяв очолити кафедру історії у щойно відкритому Київському університеті і навіть склав план викладання української історії, але йому відмовили. Замість загальної історії Гоголю запропонували в Києві посаду професора історії Росії. Він відмовився від цієї пропозиції, посилаючись на брак інтересу та досвіду, та залишився в Петербурзі. Деякий час він працював у Патріотичному інституті (1831–1835), після чого перейшов до університету лектором з історії середніх віків.

1832–1833 роки стали переломним етапом у житті письменника. Це був час наполегливих пошуків нових тем і образів. Гоголь займається педагогічною і науковою роботою й одночасно пише літературні твори. 1835 року було видано дві збірки «Миргород» та «Арабески», які принесли Гоголю ще більше визнання. До збірки «Миргород» увійшли повісті «Старосвітські поміщики», «Тарас Бульба», «Вій» та «Повість про те, як посварилися Іван Іванович із Іваном Никифоровичем». Збірка «Арабески» містила твори письменника петербурзької тематики, написані до 1831 року: «Невський проспект», «Портрет», «Записки божевільного». До циклу «Петербурзькі повісті» належать також твори, що з'явилися пізніше: «Ніс» (1836), «Коляска» (1836), «Шинель» (1842).

Микола Гоголь планував написати ґрунтовну працю з історії України й вивчав історичні документи про Запорізьку Січ, козацькі повстання проти польських магнатів, а також український фольклор: народні пісні, думи, перекази, легенди. Вони стали основою для створення національного колориту повісті «Тарас Бульба» і характерів її героїв. Відомо також, що письменник за допомогою газет звертався до читачів з проханням передати

йому неопубліковані відомості про історію України, рукописи з особистих архівів та спогади.

Ідея «Тараса Бульби» з'явилася в Гоголя приблизно в 1830-х рр. Праця над текстом тривала майже 10 років, письменник переписував його 8 разів. Перша редакція була опублікована у 1835 р., друга – у 1842-му; вона була значно довшою за першу, мала три нових розділи і більше сюжетних деталей. Відрізняється і фінал – у другій версії повісті Тараса спалюють, у першій – беруть у полон. Остаточної авторської правки твір так і не дочекався.

Служба в університеті не задовольняла Гоголя, і невдовзі він залишив її.

19 квітня 1836 р. на сцені Олександрійського театру в Петербурзі відбулася прем'єра комедії «Ревізор». Успіх комедії був великим, проте Гоголь відчував, що його до кінця не зрозуміли: він претендував не на роль пересмішника, а Вчителя, духовного наставника суспільства.

Роком написання п'єси вважається 1835, проте остаточні виправлення у свій твір письменник вніс у 1842 році. Сам Гоголь так відгукувався про свою роботу: *«У «Ревізорі» я наважився зібрати в одну купу все погане в Росії, яке я тоді знав, усі несправедливості, які робляться в тих місцях і в тих випадках, де найбільше потрібно від людини справедливості, і за одним разом посміятися з усього».*

У 1836–1839 рр. Гоголь майже повністю живе за кордоном, переважно в Німеччині й Швейцарії, лише зрідка навідуючись до Росії. Письменник повертається з-за кордону з першим томом великої «поєми в прозі» – «Мертві душі». Тоді ж починає писати її другий том. А в 1842 р. читачі знайомляться з третім томом зібрання творів Гоголя, куди був включений цикл «Петербурзькі повісті» і повість «Шинель».

Перебування за кордоном, з одного боку, за словами самого Гоголя, надавало йому творчої наснаги (в цьому плані він особливо виділяв Італію (Рим), яку називав «батьківщиною своєї душі»), а з іншого боку, рятувало його від душевної депресії, від якої він потерпав, починаючи з кінця 30-х років і яка згодом переросла в хронічну нервову хворобу, що її не могли здолати кращі іноземні лікарі.

Гоголь ніколи не був одружений. Про його серйозні зв'язки з жінками взагалі відомо дуже мало. Проте Микола мав подругу. Це була фрейліна імператриці Олександра Смирнова-Россет. Міцна дружба на 20 років. Їх часто можна було зустріти разом у Петербурзі, Москві, Парижі, в Німеччині й Італії. Коли вона приїжджала до Риму, її гідом по древньому місту ставав Микола Васильович. Коли вони були в розлуці, писали один одному листи. Збереглося 65 послань, відправлених Гоголем до Олександри, і стільки ж листів-відповідей до Миколи Васильовича. Листування цих двох – це розмова споріднених душ, яким було боляче бачити недосконалість



навколишнього світу та відчувати, що змінити що-небудь вони не в змозі. Проте жінка була одружена, тому їхні відносини були тільки платонічними.

Ще одним сердечним захопленням письменника була юна графиня Анна Вільєгорська, якій він наприкінці 1840-х зробив пропозицію. Батьки дівчини були проти цього шлюбу, і Гоголь отримав відмову. Він був дуже засмучений цим випадком, і з цього часу влаштувати особисте життя не намагався.

На початку 1845 р. в Гоголя з'являються ознаки душевної кризи. Письменник виїжджає на відпочинок і відновлення сил за кордон і в березні прибуває до Франкфурта, де лікується й консультується з різними медичними знаменитостями. Наприкінці червня – початку липня, у стані різкого загострення хвороби, Гоголь спалює рукопис другого тому «Мертвих душ». Згодом він пояснив цей крок тим, що в книзі недостатньо ясно були показані «шляхи й дороги» до ідеалу. Ще через три роки він поновив роботу над «Мертвими душами».

З роками Микола Васильович усе більше занурювався в релігію. Та чим більше він читав Біблію, тим частіше говорив про нечисту силу. Усюди ходив із молитовником, почав боятися грози, яку віднині став вважати карою Божою. Із середини 1840-х років Гоголь став знаходити у собі чимало вад. Його молитви, які він складав, стали походити на заклинання.

У 1848 р., щоб очиститися від гріхів та в пошуках душевної підтримки, відчуття правильності обраного життєвого й творчого шляху (а можливо, й творчого натхнення), Гоголь здійснив паломництво до Єрусалима, де провів ніч у молитвах біля гробу Господнього. Після повернення зі Святої землі його не впізнавали навіть друзі. Став справжнім аскетом. Майже нічого не їв, схуднув, був виснаженим.

Ідеї гріховності все більше зміцнювалися в його свідомості. Перестав вірити в можливість очищення від гріхів і в прощення від Бога. Часом ставав тривожним, чекав смерті, вночі погано спав, міняв кімнати, говорив, що йому заважає світло. Часто молився, стоячи навколішки. У листах із друзями був неначе одержимим, постійно говорив про диявольський вплив: *«Чорт ближче до людини, він безцеремонно сідає на нього верхи й управляє, змушуючи робити дуроці»*.

Із кінця 1851 року та до смерті Гоголь з Москви не виїжджав. Був повністю під впливом релігійних почуттів, повторював заклинання, написані ним ще в 1848 році: *«Господи, віджени всі зваби лукавого духу, спаси бідних людей, не дай лукавому заволодіти нами, не дай ворогові поглумитися над нами»*. Помер вранці в четвер 21 лютого 1852 року, не доживши місяця до свого 43-річчя, від повного фізичного і духовного виснаження. Останнім його словами були: *«Як солодко помирати!»*. Спочатку Гоголя поховали на кладовищі Свято-Данилівського монастиря, а в 1931 році останки письменника перепоховали на Новодівичому кладовищі.

Над головним твором свого життя – поемою-романом «Мертві душі» – Микола Васильович Гоголь працював упродовж сімнадцяти років, із жовтня 1835 до лютого 1852 року. У 1842 році, після виходу у світ першого тому роману, письменник взявся за написання другого тому. Усі останні десять років життя Микола Гоголь працював тільки над цим твором, тільки ним і жив, тільки в ньому бачив найвище своє покликання. Але за кілька днів до смерті, перебуваючи у великому розпачі, кинув у вогонь, мабуть, готову до друку нову редакцію другого тому «Мертвих душ». У неповному вигляді збереглося лише п'ять розділів, що належать до різних чорнових редакцій (вони були опубліковані в 1855 році).

Незадовго до смерті Гоголь сказав: *«Знаю, що моє ім'я після мене буде щасливішим за мене...»*. І він мав рацію. Близько двохсот років минуло від дня смерті геніального письменника, але його твори й сьогодні посідають почесне місце серед шедеврів світової класики й перекладені десятками мов світу.

Микола Васильович був великим трудівником. Щоб надати закінченого вигляду своїм творам і зробити їх досконалыми, він переробляв їх кілька разів, без жалю знищуючи вже написане. Усі його твори були написані неймовірними зусиллями та напруженням усіх душевних сил. Сам він писав: *«Той, хто створений творити в глибині душі, жити й дихати своїми творіннями, той повинен бути дивним у всьому»*.

Росіяни, безперечно, вважали його одним із головних класиків своєї літератури. Натомість українці розглядали його як одного зі своїх націєтворців. Чи не найкраще російсько-українська суперечливість письменника знайшла вияв у популярному його творі – «Тарас Бульба».

Чому росіяни полюбили «Тараса Бульбу»? Перша редакція повісті «Тарас Бульба» з'явилася 1835 року й була опублікована у збірнику «Миргород», викликавши позитивну реакцію російської літературної критики. Зокрема, схвальні рецензії з'явилися в «товстих журналах», на які здебільшого орієнтувалася читацька публіка.

Друга редакція повісті вийшла 1842 року. Вона була помітно розширена й перероблена порівняно з попередньою редакцією. Цю редакцію повісті російська критика зустріла ще доброзичливіше. І справа не лише в тому, що вона в плані художньому була більш досконалою. У ній були посилені антипольські моменти, сцени боїв козаків із поляками, які можна трактувати в дусі російського ура-патріотизму. Зрештою, завершується твір своєрідним «пророцтвом» про тріумф у майбутньому московського царя.

Завдячуючи такому патріотичному пафосу, що трактувався як проросійський, повість широко використовували в імперській Росії, Радянському Союзі, а нині – в Російській Федерації. Принаймні твір став обов'язковою лектурою для вивчення на уроках російської літератури в

школах. За часів царизму повість навіть входила до так званої «походної бібліотеки» для солдатського читання.

І в сучасному російському пропагандистському дискурсі зазначений твір займає далеко не останнє місце. Показовим у цьому плані є фільм Володимира Бортка «Тарас Бульба», що вийшов на екрани 2009 року якраз до 200-ліття з дня народження Гоголя. У цьому фільмі помітно зміщені акценти, щоб представити козаків як «росіян», що воюють за «святую Русь». І взагалі твір пронизаний ідеями «руського міра». Сам же режисер, попри своє українське походження, є російським імперцем-шовіністом і нині публічно підтримує війну Росії в Україні.

Не випадково, що в грудні 2014 року Державне агентство України з питань кіно відмовило фільму в прокатному посвідченні за викривлення історичних подій, фальсифікацію й дискредитацію української національної ідеї та загальне антиукраїнське спрямування.

Однак, окрім російської імперської інтерпретації повісті «Тарас Бульба», існує й традиція проукраїнської інтерпретації. Багато українців сприймають Гоголя як свого, як співця української «козацької слави». Саме таким він постає у вірші молодого Тараса Шевченка «Гоголю». До того ж Кобзар у цьому творі апелює до «Тараса Бульби», герой якої виявляє козацьку непоступливість і героїзм. У такій інтерпретації Шевченко не був самотнім. Дмитро Яворницький у своїй відомій книзі «Історія запорізьких козаків» писав, що саме повість «Тарас Бульба» стала першим поштовхом, який викликав у ньому зацікавлення козацтвом.

Високо цінував Гоголя й ідеолог українського націоналізму Дмитро Донцов. Він, зокрема, зазначав таке: *«Ні один з повістярів, що писали українською, не відтворив так блискучо і з таким розмахом типу, а особливо дух старої козацької України, як Микола Гоголь. Мабуть тому, що модерні наші історичні повістярі цілком втратили той дух, яким колись дихала Козацька Україна, а в Гоголі – як він сам писав – “це гарцювала душа предків”»*.

Чималий резонанс викликав переклад першої редакції повісті письменником Василем Шклярем у відверто проукраїнському дусі, опублікований 2003 року. Цей переклад спричинив незадоволення тодішнього посла Російської Федерації в Україні Віктора Черномирдіна. Останній заявив, що Гоголь не міг такого написати.

Повість «Тарас Бульба» введена до навчальних програм з української літератури в школах України.

Твір, звісно, створений був в імперській Росії. Та все ж Гоголь, будучи українцем за походженням, у цій повісті конструював український козацький міф, який активно використовували діячі українського національного руху в ХІХ–ХХ ст. Тому «Тарас Бульба» став важливим чинником поширення

української ідеології, яка ввійшла в зіткнення з російською імперською ідеологією.



*Пам'ятник літературному персонажу Тарасу Бульбі в селі Келеберда  
Кременчуцького району Полтавської області*

**Матеріал подано за джерелами:**

1. Дудіна Т. Микола Гоголь: коротка біографія. [OSVITA.UA](https://osvita.ua/school/biography/89376/), 2023-05-26. URL: <https://osvita.ua/school/biography/89376/>.
2. Кралюк П. Микола Гоголь та його «Тарас Бульба»: імперський чи антиімперський? *РадіоСвобода*, 01 квітня 2024. Рубрика «Точка зору». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/mykola-hohol-povist-taras-bulba/32882859.html>.
3. Микола Васильович Гоголь (1809–1852). Біографія. *Світ літератури*. URL: [https://svitliteraturu.com/load/ukrainska\\_literatura/9\\_klas/m\\_gogol\\_dopomoga\\_uchnju\\_i\\_vchitelju/63-1-0-1127](https://svitliteraturu.com/load/ukrainska_literatura/9_klas/m_gogol_dopomoga_uchnju_i_vchitelju/63-1-0-1127).
4. Микола Гоголь. Біографія. *УкрЛіб: Бібліотека Української Літератури*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio-zl/printit.php?tid=5471>.
5. Шевелева М. Микола Гоголь – життя оповите таємницями. *Український інтерес*, 01.04.2024. URL: <https://uain.press/blogs/mykola-gogol-zhyttya-opovyte-tayemnytsyamy-1209250>.

20 травня

**МАЙСТЕР РЕАЛІСТИЧНОГО НАТУРНОГО ПЕЙЗАЖУ ТА  
ФУНДАТОР КИЇВСЬКОЇ МАЛЮВАЛЬНОЇ ШКОЛИ  
(до 180-річчя від дня народження Миколи Івановича Мурашка)**



Микола Іванович Мурашко (1844–1909) – український художник, педагог, діяч мистецької освіти в Україні, засновник першої в Києві приватної школи живопису.

Свій творчий шлях він розпочав як художник-графік, а з роками став майстром реалістичного натурального пейзажу. Але головною справою його життя стала педагогічна робота й Київська малювальна школа.

Микола Іванович народився 20 травня 1844 року у великій родині різьбярів іконостасів. У багатодітній родині Мурашків Микола був визнаним лідером; він опікувався меншими, не давав їх ображати. Хлопчик ріс і мужнів у середовищі закоханих у мистецтво. Ще змалку він

тягнувся до пензля. Спочатку змальовував ікони, потім копіював книжкові ілюстрації. Коли йому виповнилося 14 років, він переїхав із Глухова до Києва, де став учнем майстра-реставратора.

У 1863-му педагог і викладач Першої Київської гімназії Іван Сошенко порадив Миколі їхати до Петербурга й вступати до Академії мистецтв. Того ж року Мурашко став вільним слухачем цього навчального закладу. Там він познайомився та потоваришував із Рєпіним. Саме Ілля Юхимович вплинув на формування естетичних світоглядів Миколи.

Навчання давалося легко, і молодий художник зарекомендував себе хорошим графіком. Портрет Тараса Шевченка став однією з найкращих робіт Мурашка. Сирий петербурзький клімат погано вплинув на здоров'я Миколи, тому він не закінчив навчання. Проте, переїхавши у Вороніж (місто Чернігівської губернії), не залишив малювання і за деякий час відправив до Академії свої роботи. Комісія високо оцінила малюнки й присвоїла йому звання вчителя малювання.

У 1868 році Микола став викладачем Київської прогімназії (прогімназії – неповні середні навчальні заклади, програми яких відповідали чотирьом молодшим класам гімназії). За рік художник уклав посібник з образотворчого

мистецтва, основою якого стали авторські літографічні малюнки й орнаменти. Підручник став популярним, і його декілька разів перевидавали.

Окрім викладацької діяльності (працював у реальному училищі (1873–1895), Колегії Павла Галагана, у 1869–1870 рр. викладав малювання в Першій Київській гімназії, а з серпня 1873 – у Київському реальному училищі), Микола удосконалював і власні вміння, відвідуючи приватні уроки. У 1879 році за картину «Мотив з околиць Києва» Рада Академії мистецтв присвоїла йому звання класного художника III ступеня. Центральною темою творчості художника став пейзажний живопис. Протягом 1880–1890 років Мурашко створив низку картин, деякі пейзажі викупила Академія мистецтв для музею.

Учителюючи та даючи приватні уроки малювання, М. Мурашко все більше переймався ідеєю відкриття власної рисувальної школи. Тогочасний Київ становив собою звичайне провінційне місто великої імперії – тут було мало художників, дуже рідко влаштовували виставки живопису. Вболіваючи за розвиток національної культури, митець відчував гостру потребу в такій школі – важливому мистецькому осередку.

Прагнення відкрити рисувальну школу визріло в Миколи Івановича в 1874 р. У той період йому доводилося давати багато приватних уроків, оскільки в місті не існувало відповідного навчального закладу для бажаючих здобути художню освіту. Художник плекав надію створити такі умови, за яких ті, хто любить мистецтво, могли б вільно розвиватись й удосконалюватись естетично, спостерігаючи шедеври майстрів і красу навколишньої природи: *«У 1875 році я оголосив, що припиняю приватні уроки і приймаю тих, що бажають учитися рисуванню, у себе вдома... У скромній, невеличкій кімнаті на Михайлівській вулиці... я чекав почину. Добре пам'ятаю свою маленьку публіку: один юнак привів сестру. Потім поміщик з Борзни... надумав з нудьги потішитись олівцем... і, нарешті, кілька дітей. Ось і уся школа перших днів її існування».*

Стараннями Миколи Івановича школа зростала. Незабаром кімната квартири, призначена для школи, виявилась затісною, а коштів на більше приміщення в нього не було. Художник із проханням про матеріальну допомогу школі звернувся до своїх земляків, до заможної родини цукропромисловців Терещенків. Іван Ніколович Терещенко, який на той час закінчував Київський університет і захоплювався малюванням, надав школі потрібну суму, у подальшому пообіцяв виділяти щорічно по 200 крб. Він і став постійним її покровителем більш ніж на чверть століття, адже матеріальна підтримка від Міністерства народної освіти школі не передбачалась, оскільки її відкриття вважали приватною справою.

Офіційно Київська малювальна школа Миколи Мурашка почала працювати з 16 вересня 1876 року. Першими учнями школи були всі охочі, тут навчалися діти, дорослі, просто любителі живопису або ті, хто готувався

до іспитів із малювання. Навчання коштувало 6 рублів на місяць, на вихідних уроки викладали безкоштовно, що дало змогу відвідувати школу біднякам.

У рисувальній школі проводили практичні заняття з малювання та живопису, а також викладали теоретичні дисципліни: перспектива, анатомія, загальна історія мистецтв. Микола Іванович використовував прогресивну методику викладання. Сам їздив за кордон, де вдосконалював свої вміння у провідних навчальних закладах. Набувши нових знань, передавав їх своїм учням. Педагог дотримувався принципу «від простого до складного», приділяв увагу кожному учневі, регулярно організовував для своїх підопічних екскурсії в київські музеї. Там вони робили замальовки з видатних полотен. *«Вченню краю немає! Будемо вчитися завжди! До мистецтва миттю втрачає інтерес той, хто перестав вдосконалюватися»*, – так говорив художник.

*«У Рисувальній школі навчалися всі, хто хотів і мав здібності, – згадував правнук Миколи Мурашка Володимир Молярів. – Школа не брала грошей з бідних і талановитих, ще й платила їм стипендію. За 26 років школу закінчили близько двох тисяч чоловік. Це і солдати, і селяни, і діти селян. Там Микола Іванович зібрав багато одностудців – тих, хто після закінчення Академії повернувся в Україну»*.

Однією з особливостей навчання у Київській рисувальній школі було те, що учні вступали до неї протягом усього навчального року й приходили на заняття залежно від наявності в них вільного часу, що вимагало з боку викладачів індивідуального підходу до кожного учня й виключало можливість одночасного навчання всіх вихованців молодшої групи за єдиною програмою.

У різні роки тут навчалися такі відомі художники, як Микола Пимоненко, Казимир Малевич, Олександр Мурашко, Григорій Дядченко, Іван Іжакевич.

Перша виставка робіт учнів малювальної школи відбулася в 1877 році, вхід коштував один рубль. Усі вторговані кошти йшли на потреби школи. Окрім учнівських робіт, тут було представлено картини видатних художників.

З 1883 р. М. Мурашко вводить у школі такий метод навчання, як малювання по пам'яті. Суть його полягала в наступному: в учнів мав бути наготові чистий аркуш паперу чи записник; на станку виставляли закритий твір мистецтва; коли увага і цікавість учнів активізувалися, твір відкривали. Через п'ять хвилин твір знову закривали, й учні починали малювати. Згодом відкривали твір ще раз, але вже на менший проміжок часу. Вправи на рисування по пам'яті проводили в школі в певні дні тижня, і в них брали участь усі учні. У такий спосіб активізувалась пам'ять, з'ясовувалось, що в ній залишається з побаченого і що відтворено, наскільки потрібні повторення

й доповнення знань, зокрема з анатомії. У тодішніх художніх закладах учні майже весь час проводили за змальовуванням предмета, що нерухомо стояв перед їхніми очима, – орнаменту, погруддя, статуї чи живої натури. Однак художнику, вважав Микола Іванович, необхідно вміти «схопити» певний момент життя, руху, а не статичний предмет, оскільки митець покликаний надати іншим можливість споглядати випадково ним побачене і зображене. Цей метод М. Мурашко не вважав своїм авторським винаходом. Однак заслуга Миколи Івановича в тому, що він активно взявся за нього, бо вірив, що в майбутньому така вправа набуде подальшого розвитку і стане основою в навчанні малярства.

Довгий час школу підтримував меценат Іван Терещенко. У 1903 р. покровитель школи помер. Меценат заповів 200 тис. крб на відкриття в Києві художньо-промислового училища. Школі він не залишив нічого. Для Миколи Івановича Мурашка це було тяжким ударом. Так припинила своє існування рисувальна школа, що за чверть століття стала центром художньої діяльності не тільки Києва, а й цілого краю. Рисувальна школа М. Мурашка відіграла важливу роль у розвитку образотворчого мистецтва й художньої освіти в Україні, підготовці українських національних художніх кадрів. З неї вийшло багато видатних художників. У стінах створеної ним школи здобули початкову художню освіту близько 3 000 осіб.

Микола Мурашко відомий насамперед як пейзажист («Річка Тетерів», «Коростишів», «Крим», «Берег Алупки», «Ай-Петрі», «У парку», «Вид Боярки»). *«Почуваю, що мила, любима мною природа не відпускає мене, не навчивши чого-небудь»*, – написав він у спогадах. Славу митцю принесли портрети Тараса Шевченка, Миколи Ге, Петра Могили.

Усю свою творчу наснагу Микола Іванович віддавав вихованню українських художників, прищеплюючи своїм учням любов до мистецтва. Чимало його учнів продовжили та розвинули в українському мистецтві традиції реалістичного живопису, закладені Київською малювальною школою Мурашка.

Київська малювальна школа Миколи Мурашка була реорганізована в Київське художнє училище, яке перейшло в підпорядкування Петербурзької Академії мистецтв.

Особисте життя Миколи Івановича склалося вдало. Дружина Олена Костянтинівна, добра, розумна й освічена жінка, стала вірною супутницею художника. У Мурашків народився син Євген і дві доньки – Олена й Лідія. Разом із родиною жив і брат Миколи Семен, а також хлопчики-учні Григорій Дядченко та Володимир Андрєєв. Обидва стали студентами Імператорської Академії мистецтв, Дядченко після закінчення навчання повернувся до Києва й викладав у школі свого благодійника.



Сім'я щоліта їздила в Крим, де Микола Іванович писав з учнями етюди. Разом із ними їздив і племінник Олександр, син брата Миколи – Олександра Івановича Мурашка (той продовжив справу свого батька та переїхав до Києва, де відкрив художню іконописну майстерню, і, зокрема, займався оформленням Володимирського собору). Олександр Мурашко успішно закінчив Академію мистецтв і згодом став знаменитим художником-імпресіоністом.

Останні роки Микола Іванович провів на дачі в місті Буча, що неподалік Києва. Меценат Іван Терещенко виділив кошти, щоб художник міг гідно дожити життя. Мурашко писав мемуари «Спогади старого вчителя», які були видані коштом меценатів Терещенків у 1907 році.

Помер Микола Іванович на своїй улюбленій дачі 22 вересня 1909 року. Похований на Лук'янівському кладовищі.





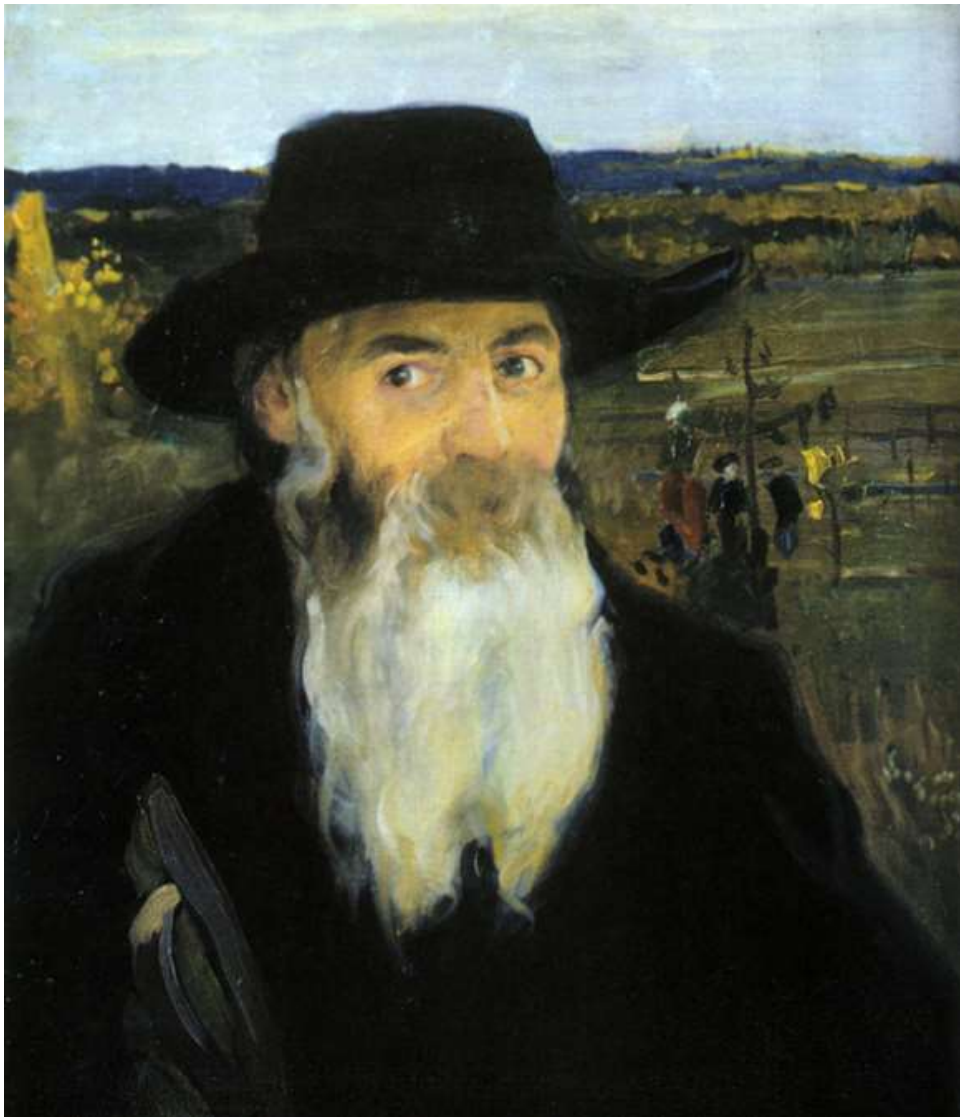
*Ілюстрації Миколи Мурашка до першого українського перекладу казок  
Андерсена, 1873 р.*



*Український пейзаж, Микола Мурашко, 1896 р.*



*Микола Мурашко, Дніпро, 1899 р.*



*Старий вчитель (Микола Мурашко). Художник Олександр Мурашко*

### Матеріал подано за джерелами:

1. Снагощенко В. В. М. І. Мурашко – фундатор Київської рисувальної школи (1875–1901). *Сіверщина в історії України: Збірник наукових праць*. 2018. Вип. 11. С. 241-244. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/180751>.
2. 1844 – народився Микола Мурашко, живописець. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/traven/20/1844-narodyvsya-mykola-murashko-zhyvopysec>.
3. Шевелєва М. Микола Мурашко: Вченню краю немає! Будемо вчитися завжди! *Український інтерес*, 20.05.2023. URL: <https://uain.press/blogs/mikola-murashko-vchennyu-krayu-nemaye-budemo-vchitisya-zavzhdi-1243906>.

22 травня

## ВЕЛИКИЙ ДЕРЖАВНИК УКРАЇНИ (до 145-річчя від дня народження Симона Васильовича Петлюри)



Симон Васильович Петлюра (1879–1926) – український державний, політичний і військовий діяч, публіцист, журналіст, літературний і театральний критик, голова Директорії Української Народної Республіки, організатор Армії УНР, Головний Отаман Армії УНР. Проте основний факт про Симона Петлюру полягає в тому, що він керував Українською державою в найважчий період її існування. Він – засновник війська, яке захищало Україну від більшовиків понад століття тому. І коли визвольні змагання 1917–1921 років закінчилися, Петлюра намагався зберегти державницьку

традицію. Він очолював Державний центр Української Народної Республіки за кордоном, сподіваючись, що українську державність вдасться відновити.

Більшість міфів щодо Симона Петлюри – антисеміт, погромник, грабіжник – були штучно створені й нав'язані радянською пропагандою, аби дискредитувати його в суспільних уявленнях.

Народився Симон Петлюра 22 травня 1879 р. в Полтаві в сім'ї міщан козацького походження. Батько – Василь Павлович – нащадок давнього козацького роду, мав власний дрібний візницький промисел. Мати – Ольга Олексіївна – походила із давнього козацького роду Марченків.

У Симона Петлюри було 8 сестер і братів. Старший брат Федір був членом Української революційної партії, загинув за нез'ясованих обставин у 1907 році. Молодший брат Олександр обрав кар'єру військового – капітан у царській армії, полковник в Армії УНР. Після Другої світової війни оселився в Канаді. Старша сестра Єфросинія в 1918 році постриглася в монашки і померла в монастирі (є версія, що це сталося під час його руйнування чекістами). За не зовсім зрозумілих обставин померла сестра Тетяна. Марина і Феодосія заарештовані НКВС 1937 року за звинуваченням у «поширенні петлюрівства», розстріляні. Племінник Петлюри Степан Скрипник (Мстислав) став першим Патріархом Київським і всієї України.

Початкову освіту С. Петлюра здобув у церковно-парафіяльній школі. 1895 року вступив до Полтавської духовної семінарії. Захоплювався історією, хоромим співом, грою на скрипці, літературою. Гарно співав, грав у виставах. Світогляд юнака формувався під впливом Шевченкового «Кобзаря», творів Котляревського й історичної літератури. Із 1898-го належав до таємного українського самоосвітнього гуртка. 1900 року стає активним членом Революційної української партії (РУП). 1901-го брав участь у Всеукраїнському студентському з'їзді, представляв громаду духовної семінарії.

У 1901 р. Петлюру відрахували із семінарії через «мазепинський дух» – участь в організації виступу в семінарії композитора Миколи Лисенка. Під час зустрічі учні виконали заборонену в той час кантату «Б'ють пороги». На цю зустріч прийшов ректор семінарії, який почав звинувачувати Лисенка у мазепинстві, але на захист композитора виступив саме Симон. Департамент поліції розцінив цей вчинок Петлюри як «революційний». Його позбавили можливості продовжити навчання в Росії.

Рятуючись від арешту, Симон Петлюра разом із декількома своїми соратниками у 1902 році виїхав на Кубань. У Катеринодарі (нині Краснодар) завдяки підтримці місцевих українців стає вчителем п'ятого міського училища. Однак невдовзі був заарештований за діяльність у Чорноморській вільній громаді (Кубанській організації РУП) і поширення антиурядових прокламацій. Згодом його відпустили, але як «неблагонадійному»

заборонили викладати. Тож кубанський історик Федір Щербина запропонував йому впорядковувати архів Кубанського козацького війська. Симон узявся за вивчення документів, вийшла низка його наукових статей, і так Петлюра почав займатися публіцистичною діяльністю. Він не мав освіти, проте цікавився історією, з головою поринув у її вивчення і досяг значних успіхів.

На Кубані Петлюра почав писати статті для газет. 1902 року налагоджував співпрацю з «Літературно-науковим вісником», а наступного – «Записками Наукового товариства імені Шевченка». Писав також для РУПівських газет «Добра новина», «Праця», місячника «Гасло». На прохання РУП облаштував у власному помешканні мінідруккарню для виготовлення антицарських листівок. У грудні 1903-го заарештований. У березні наступного року випущений під заставу й виїхав до Києва. Розшукуваний поліцією, був скерований керівництвом РУП за кордон до Львова задля посилення праці тамтешнього Закордонного бюро РУП і пожвавлення видання друкованого партійного органу «Селянин». У Львові перебував із кінця листопада 1904 до кінця грудня 1905-го. Там познайомився з М. Грушевським, а також вступив до Наукового товариства імені Шевченка. Почав друкуватися під псевдонімом Святослав Тагон на шпальтах видань НТШ та в галицькій періодиці.

Петлюра був делегатом 2-го з'їзду РУП, на якому організація змінила назву на Українську соціал-демократичну робітничу партію, увійшов до складу її керівництва. У кінці 1905-го після амністії повернувся до Києва. Наступного року в Петербурзі редагував місячник «Вільна Україна». Із газетярською працею пов'язався на тривалий час, оскільки з припиненням видання петербурзького місячника повернувся до Києва, де став одразу секретарем соціал-демократичної щоденної газети «Рада». Навколо неї згуртувалися Борис Грінченко, Михайло Грушевський, Дмитро Дорошенко, Людмила Старицька-Черняхівська, Сергій Єфремов. У 1907–1908 роках Симон Петлюра редагував орган УСДРП «Слово», співпрацював із науково-популярним часописом «Україна» та одночасно – із друкованим у Львові «Літературно-науковим вісником». У ньому Симон Петлюра опублікував дописи про театральне життя в Україні. А злет його театральнo-критичної думки припадає на 1906–1908 роки. Журнал «Україна» друкував статті «До ювілею Заньковецької», «Пам'яті Івана Тобілевича (Карпенка-Карого)»; «Слово» – «Ювілей М. К. Заньковецької», «Уваги про завдання українського театру»; «Мир» – «Українське село і його драматург (Карпенко-Карий – Тобілевич)».

У квітні 1908-го вдруге відряджений керівництвом УСДРП до Петербурга. Офіційно працював бухгалтером одного з підприємств, але не

полишав газетярської праці. Восени увійшов до складу керівництва петербурзького клубу Товариства українських поступовців.

1909-го (за іншими свідченнями, 1911-го) оселився в Москві. На вечірці українського земляцтва познайомився з полтавкою, студенткою Московського університету Ольгою Опанасівною Більською. З 1910 року жили в цивільному шлюбі (1915-го зареєстрували). У 1911 році в подружжя народилась єдина донька Леся (померла 1942). У Москві працював бухгалтером у транспортному товаристві «Росія», видавав на кошти української громади журнал «Украинская жизнь» (1912–1917), у якому вміщував статті переважно на теми української літератури й культурного життя.

Після повалення самодержавства в 1917 році організував у Мінську (там на той момент мешкала родина) український з'їзд фронту, на якому його обрали головою Українського військового комітету Західного фронту і делегували на перший Всеукраїнський військовий з'їзд (відбувся 18–21 травня 1917-го в Києві). Його учасники обрали Симона Петлюру головою Українського Генерального Військового Комітету, а після утворення 28 червня того ж року Генерального Секретаріату Української Центральної Ради – першим Генеральним секретарем військових справ, однак ця посада не була затверджена Тимчасовим урядом. Петлюра офіційно обійняв посаду Генерального секретаря військових справ 15 листопада 1917 р., спрямувавши всю свою енергію на створення українських збройних сил й переведення в Україну з Росії українізованих військових частин.

Із відозви Симона Петлюри до війська, 15 листопада 1917 року: *«Я, jako генеральний секретар по військових справах в Українській Народній Республіці, закликаю всіх вас, мої товариші й друзі, в теперішній час до загальної дружньої роботи. Будьте організовані та з'єдинені – всі за одного і один за всіх. Наше військо молоде, воно тільки становиться на ноги, і ви своєю дисциплінованістю доведете, що являєтесь славними потомками великих предків».*

31 грудня 1917 р., як прибічник рішучої боротьби з більшовиками й не погоджуючись із політикою голови Генерального секретаріату Української Центральної Ради В. Винниченка, вийшов з уряду. У січні 1918-го залишив Київ і виїхав на Лівобережжя, де розпочав формування добровольчих загонів під назвою Гайдамацький кіш Слобідської України, що відзначився в боях за Київ та в боротьбі з більшовицьким Київським (січевим) збройним повстанням 1918 р. (командував Гайдамацьким кошем до березня 1918). Унаслідок непорозумінь із новим керівництвом УНР залишив військову службу (Гайдамацький кіш увійшов до складу Запорізького корпусу Армії УНР). Петлюра включився в роботу Київського губерньського земства, а в

квітні 1918-го очолив новопосталу Всеукраїнську спілку земств, опозиційну до гетьманату П. Скоропадського.

27 липня 1918 року Петлюру заарештували за звинуваченням у підготовці протиурядового заколоту. Майже 4 місяці утримували в Лук'янівській тюрмі, де він редагував і писав передмову до праці «Оборона Батьківщини і підготовка війни і народу до війни». 13 листопада був звільнений і виїхав до Білої Церкви, де тоді дислокувався загін Січових стрільців Євгена Коновальця. Звідти керував антигетьманським повстанням Директорії УНР, членом якої був обраний заочно і яка надала йому повноваження Головного Отамана Армії УНР.

У грудні 1918-го Директорія повалила гетьманську владу. 19 грудня 1918-го українська армія ввійшла до Києва. Почалося відновлення республіканського устрою та УНР. 22 січня 1919 року відбулося урочисте проголошення Універсалу Директорії УНР про об'єднання УНР і ЗУНР в єдину державу. У цей час більшовицька Росія вдруге почала збройну агресію проти України. У травні Петлюра очолив Директорію (одночасно вийшов із УСДРП). У важких внутрішніх і зовнішніх умовах 10 місяців він очолював збройну боротьбу Армії УНР проти червоної та білої Росії.

Після революційних подій, коли Петлюра став відомим і очолював державу, його іменем почали називати державотворення: петлюрівські міністерства, петлюрівський уряд, петлюрівське військо, петлюрівський повстанський рух. Навіть Українська автокефальна православна церква в чекістських документах фігурує як «петлюрівська церква». Тобто український рух, який у той час відбувався проти більшовиків, проти радянської влади, називали «петлюрівським рухом».

Із листа Симона Петлюри до генерала-хорунжого Миколи Удовиченка, 1922 р.: *«Для мене почався вже суд історії. Я його не боюсь... Для мене вже з початку нашого руху яким було, що наші національно державні змагання повинні перейти довгі щодо терміну і тяжкі своїми пробами митарства, поки ці змагання в певні державні форми скристалізуються... Я бачив, що українські партії мають силу революційну, деякі розкладову, а творчої, організаційної не мають. ... Вони не усвідомили головного: чи Україна, як самостійна держава, повинна в закордонній політиці спиратись на Європу чи на Москву – Азію? Виявилось, що азійська спадщина в нас – занадто ще сильна: с.-р., частина с.-д. (Винниченко) перевагу давали Москві, а не Європі. Спиратись треба було на Європу, яка, до речі, нас не знала і не розуміла, одночасно треба було творити власну силу. Чим скоріше у народу нашого скристалізуються почуття незалежності од Москви, тим скоріше ми матимемо самостійну Україну».*

Російська пропаганда активно звинувачувала Петлюру у єврейських погромах, які відбувалися під час військового протистояння у 1918–1921



роках. Їх чинила практично кожна з військових сил, які перебували в той час в Україні: поляки, більшовики, але найбільше – білогвардійці генерала Денікіна. Були і погроми, вчинені вояками армії УНР. Але Симон Петлюра й українська влада всіляко намагалися нейтралізувати такі явища. 12 квітня 1919 року Директорія видала прокламацію, у якій йшлося: *«Український уряд буде всіляко боротися з порушеннями громадського порядку, викриватиме й суворо каратиме заводіяк, злочинців та погромників. І перш за все уряд не потерпить ніяких погромів, спрямованих проти єврейського населення України, і вживатиме усіх засобів для знешкодження цих мерзенних злодіїв»*. Наступного дня Симон Петлюра як верховний головнокомандувач українського війська видав наказ арештувати та віддати під трибунал усіх вояків, що підбурювали до погромів.

27 травня 1919 р. Директорія прийняла закон про утворення Надзвичайної комісії для розслідування єврейських погромів. Винуватців передавали до військових трибуналів. Під Києвом було страчено чотирьох українців, які брали участь у погромах; у Райгороді – офіцера Міщука та кількох козаків; у містечку Смотрич – 14 козаків; страчено також отамана Семесенка – організатора страшного Проскурівського погрому в лютому 1919-го.

Із відозви Симона Петлюри до Українських військ 27 серпня 1919 року:

*«Об'єднання всіх демократичних сил України всіх національностей, які стали на ґрунті самостійності нашої Республіки і участь їх в державному будівництві буде запорукою нашої перемоги над ворогами і запорукою нашого самостійного і ні від кого не залежного життя. Але вороги наші не сплять і уважно слідкують за кожним нашим кроком, аби тим чи іншим вчинком внести розлад серед нас і цим пошкодити скорішому здійсненню змагань нашого народу... Провокацією, на яку вони витрачають величезні суми, вони хочуть розкласти нас зсередини, підкуплюючи злочинний елемент, який підбурює наших козаків до різних бешкетів і погромів над невинним єврейським населенням, і цим хочуть накласти тавро погромників на чоло лицарів, які несуть визволення всім народам на просторах України.*

*Старшини і козаки Української Армії! Уникайте провокацій, а з провокаторами, хто сам чинить погроми та підбиває слабіших від нас, будьте безпощадними. Кара на смерть мусить упасти на голову погромників і провокаторів. Більше карности і дисципліно-карности я вимагаю від вас в цьому відношенні, щоб ні один волос не упав з голови невинного»*.

Петлюра багато уваги приділяв перемовинам із представниками Антанти, Румунії, Польщі. Після укладення Варшавського договору з Польщею українські війська разом із польською армією повели наступ на більшовиків і 7 травня 1920 року здобули Київ. У жовтні 1920-го Польща

уклала перемир'я з радянською Росією. Війська УНР, які в листопаді 1920 року перейшли Збруч, були інтерновані.

Москва постійно вимагала у Варшаві видати Петлюру, тож він змушений був постійно переховуватися. Восени 1921 повноважний представник радянської Росії у Варшаві навіть пропонував Польщі 10 млн золотих рублів за видачу Петлюри та його найближчих соратників. Не спромігшись домогтися видачі дипломатичним шляхом, Москва стала на шлях підготовки замаху на його життя. Оскільки польська влада на запитання щодо місцезнаходження Петлюри відповідала, що не має жодних відомостей про його перебування в Польщі, на вимогу Москви до м. Тарнов мала прибути польсько-більшовицька комісія для з'ясування цього питання. Під псевдонімом Полтавченко Петлюра залишив Тарнов, перебрався до Варшави. Там продовжував проводити переговори задля підтримки УНР, здійснював політичне керівництво урядом і військовими підрозділами та інституціями на території Польщі. Після того, як виявилися спроби інфільтрації більшовицьких агентів до українських еміграційних осередків, Петлюра 1923 року з паспортом на прізвище Степана Могили через Будапешт (Угорщина), Відень (Австрія) та Женеву (Швейцарія) восени 1924 дістався Франції (згодом до нього приєдналися дружина й донька).

Із брошури Симона Петлюри «Сучасна українська еміграція та її завдання»: *«Все, що є морально здоровим, працездатним і національно чесним з-поміж нашої еміграції, – все мусить провадити дальшу невтомну боротьбу за наші національно-державні ідеали, за виборення незалежності державної нашої народу. В умовинах перебування на чужині, серед різних народів і в різних державах, праця наша мусить бути поділена на ряд цілком конкретних завдань, органічно зв'язаних з: а) загальною програмою тієї праці, що її провадить уряд; і з б) місцевими можливостями даної країни».*

Прибуття Петлюри до Парижа суттєво пожвавило еміграційний політикум. Для його згуртування 1925 року створили тижневик «Тризуб». У першому номері часопису Петлюра оприлюднив своє політичне кредо: *«В українську державність віримо, українську державність визнаємо, про її неминучість ми переконані».* Опублікував у «Тризубі» низку статей під різними псевдонімами. Ініціював заходи щодо пропагування української справи на міжнародній арені, а також співпрацював із представниками поневолених СРСР народів, передусім представниками кавказької еміграції. Результатом цього, між іншим, постала в січні 1926-го організація «Прометей», яка об'єднала українську, грузинську, азербайджанську, туркменську і татарську еміграцію. Допомагав українській студентській молоді в Парижі. Активно підтримував створення там Українського академічного комітету (постав наприкінці 1924) та організацію з'їзду українських учених в еміграції.

Ця активна політична діяльність Петлюри була брутально перервана. 25 травня 1926 р. через кілька хвилин по 14-й годині він трагічно загинув у Парижі від кулі більшовицького агента Самуїла Шварцбарта, який у пізнішому судовому процесі свідчив, що нібито прагнув помститися за жертви єврейських погромів, за котрі, мовляв, ніс відповідальність Петлюра. Поховання Головного Отамана відбулося 30 травня 1926 року на паризькому цвинтарі Монпарнас.

Із листа Симона Петлюри до Юрія Гуменюка, 1926 р.: *«Я вірю і певний, що Україна, як держава, буде. Може, не зразу такою великою, як нам хотілось би, але буде. Думаю я, що шлях для Української Державности стелиться через Київ, а не через Львів. Тільки тоді, коли Українська Державність закріпиться на горах Дніпра і біля Чорного моря, тільки тоді можна думати, як про реальну річ, про збирання українських земель, захоплених сусідами».*

Процес над убивцею відбувався в атмосфері інспірованих і щедро фінансованих Кремлем наклепів, брехні та абсурдних обвинувачень Петлюри в антисемітизмі. Необізнані з реаліями спричиненої більшовицькою революцією анархії й пов'язаних аналогічних дій «білої» контрреволюції, західноєвропейські та американські єврейські кола намагалися бодай у такий спосіб привернути увагу до трагічного становища єврейської людності в Східній Європі. Натомість Кремль прагнув використати процес над убивцею Петлюри для дискредитації українського національно-визвольного руху; на захист кілера виступив і Максим Горький. Більшовицька адміністрація задіяла й маніпульований нею міжнародний робітничий рух. Далі в рамках судового процесу більшовикам вдається нав'язати свою позицію суду, убивцю виправдовують, і формується образ Петлюри-антисеміта та погромника. Французький суд присяжних 27 жовтня 1927 р. звільнив убивцю від покарання, що викликало численні протести української еміграції. В її середовищі безпосередньо після смерті Петлюри почав поширюватися культ Головного Отамана, що мав, на думку організаторів акції, не лише зберегти від забуття його постать і незаперечні заслуги перед нацією, а й насамперед консолідувати еміграційні кола різної політичної орієнтації довкола державницької ідеї. 1927 р. створене Товариство ім. С. Петлюри. Щорічно в річницю смерті Петлюри влаштовували панахиди й урочисті академії. Його ім'ям називали гуртожитки, школи, клуби й громадські організації. Осередок української еміграції створив у Парижі бібліотеку його імені.

Натомість на теренах СРСР компартійна пропаганда докладала максимальних зусиль для поширення й укорінення в масовій свідомості понять «Петлюра», «петлюрівщина», «петлюрівці» як негативних визначень реакційного й шовіністичного спрямування, не лише антибільшовицького й антиросійського, а й антисемітського та антиукраїнського забарвлення.

Видатний польський інтелектуал ХХ ст., речник польсько-українського порозуміння Є. Гедройц виступав за гідне вшанування пам'яті Петлюри, зокрема 1958 р. гостро протестував проти глорифікації французьким телебаченням його вбивці, зауваживши: *«Не підлягає сумніву, що існують світові чинники, зацікавлені у компрометуванні українського незалежницького руху. ... Сьогодні, коли починають з'являтися тріщини на совєтському блокові ... – здійснюється спроба убити легенду Отамана».*



Одне із останніх фото Симона Петлюри. Париж. 1925 року

**Матеріал подано за джерелами:**

1. Степень С. С. Петлюра Симон Васильович. *Інститут історії України НАНУ*. URL: [http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu\\_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Petliura\\_S](http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Petliura_S).

2. 1879 – народився Симон Петлюра, Голова Директорії, Головний Отаман військ і флоту УНР. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/traven/22/1879-narodyvvsya-symon-petlyura-golova-dyrektoriyi-golovnyy-otaman-viysk-i-flotu-unr>.

3. Шандро В. Неоднозначна постать чи національний герой. Симон Петлюра [інтерв'ю зі співробітником Українського інституту національної пам'яті, кандидатом історичних наук Ярославом Файзуліним]. *Суспільне Культура*, 25 травня 2022. URL: <https://suspilne.media/culture/36145-simon-petlura-neodnoznacna-postat-ci-nacionalnij-geroj/>.

27 травня

## МАЙСТЕР ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ (до 95-річчя від дня народження Романа Івановича Іваничука)

*«Немає в мене такого, що би я  
не хотів зробити для України...»*

Роман Іваничук



Роман Іванович Іваничук (1929–2016) – український письменник, публіцист, педагог, громадський діяч, один з організаторів Товариства української мови ім. Шевченка, Народного Руху України; член Спілки письменників України (із 1960); народний депутат України I-го скликання (1990–1994); заслужений працівник культури України; лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка, Літературної премії ім. А. Головка, премії ім. Мазепи; Герой України.

Народився Роман Іваничук 27 травня 1929 р. в с. Трач, тепер Косівського району Івано-Франківської області. Походив із сім'ї вчителя. Батьків брат науковець Михайло Іваничук воював у

Легіоні Українських Січових Стрільців та Українській Галицькій армії.

*«Тоді дуже активно працювала “Просвіта”, яка видавала для селян невеличкі просвітні книжечки, – пізніше згадував Роман Іванович в одному зі своїх інтерв'ю. – Вони майже безкоштовно розповсюджувалися по селах, і селяни читали при каганцях – хто читав, хто слухав. Такі книжки приходили й до нашої хати. Тато працював учителем, і в хаті панувала книжка. Отакі були часи ще до 1939 року. Після 39-го селяни сходилися з іншого приводу – пиячити, бо прийшли “визволителі” зі сходу і замість книжок принесли горілку...».*

Вдома у батька була велика бібліотека, тому з дитинства Роман багато читав. Навчався у початковій школі в рідному селі, від 1942 року – у Коломийській гімназії, перетвореній у Коломийську СШ № 1, яку закінчив у 1947 р. За порадою батька вступив на геологічний факультет Львівського університету, але покинув його, оскільки прагнув здобути філологічну освіту. Рік пропрацював учителем початкової школи в с. Трач.

У 1948 році знову вступив до Львівського університету на українську філологію. Проте не хотів йти до комсомолу і на свята ходив у вишиванці, тож на нього написали донос, і 1949-го Романа Іваничука відрахували з університету за «антирадянську діяльність».

Відслужив три роки в армії (в Азербайджані) і в 1953 році поновився на філологічному факультеті Львівського державного університету, який закінчив у 1957 році. У 1954 р. у студентському альманасі Львівського університету опублікував першу новелу «Скиба землі», яку схвально зустріла критика.

Після закінчення університету поїхав працювати вчителем української мови і літератури у с. Щирець Львівської області. Там продовжив писати, вступив до Спілки письменників УРСР. У 1958 році вийшла друком перша збірка новел «Прут несе кригу», яка принесла йому визнання. Як літератор Роман Іваничук виховувався на традиціях новелістики В. Стефаника, яким захоплювався батько письменника, сільський учитель і перший його літературний наставник. Впливало також те, що народився Р. Іваничук недалеко від Стефаникового села, теж на Покутті, що на Коломийщині, і навчався в Коломийській гімназії (цей період, як і саму гімназію, він згодом із любов'ю описав в автобіографічному творі «Благослови, душе моя, Господа...»). Також вважав своїми літературними вчителями Михайла Коцюбинського та Ірину Вільде, у ранній період творчості перебував під великим впливом творів Івана Керницького.

У 1961 році переїхав до Львова. У цей період виходять збірки новел Р. Іваничука «Не рубайте ясенів» (1961), «Під склепінням храму» (1961), «Тополина заметіль» (1965). Протягом 1963–1990 рр. письменник працював у редакції журналу «Жовтень».

У київському видавництві «Дніпро» впродовж 1967–1990 рр. щомісяця виходила друком книжка серії «Романи й повісті». У м'якій палітурці, завдяки чому її зручно було брати в дорогу, на газетному папері, за прийнятною ціною. Розкуповувалися ці книжечки романів і повістей українських та закордонних авторів моментально. Сміливці з «Дніпра» часом друкували й твори, які невдовзі ставали «забороненими»: так у січні 1968 р. вийшов «Собор» О. Гончара, у липні – перший історичний роман Р. Іваничука «Мальви», що відразу став «нелегальним». *«Журилась Україна, бо йшли ляхи на три шляхи, а татари на чотири, і плакало небо над молочним степом і над людьми, що нижче трав падали, плакало... Закатували Підкову ляхи, вмер Сагайдачний від турецьких ран, вбили Остряницю таки свої на висланні в Чугуєвому городищі, внук Байди Ярема обсадив дороги живоплоттю своїх братів, і прослиз по Україні ганебний час байдужості... пояничарились юнаки і народили потурнаків степові*

*дівчата...»*, – із перших рядків перед читачем поставала, здіймалася від степу до небес велика, стражденна і прекрасна країна.

Роман «Мальви» – про Визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького, у ньому розкрито тему яничарства, зради й вірності, патріотизму та відступництва. Роман приніс письменникові величезний успіх у читачів і шалену партійну, ідеологічну критику, бо в ньому була вперше поставлена проблема збереження національної самосвідомості, яка пізніше, з подачі Ч. Айтматова в його романі «І понад вік триває день» («Буранний полустанок»), одержала назву манкуртства. Правда, в інтерпретації Іваничука ця проблема скоріше мала назву яничарства, недаремно й первісна назва роману була «Яничари».

Згадаємо, що яничарами в султанській Туреччині називали солдатів регулярної піхоти, створеної в XIV ст. з військовополонених, у тому числі з християн, обернених у мусульманство. Історія свідчить, що напади яничар відзначались надзвичайною жорстокістю. Часто після проходження яничарського війська від селищ залишались лише груді попелу. Причини такої жорстокості психологи пояснюють тим, що захоплені в дитячому віці й виховані без батьківського тепла, зате в щирій подяці Османській імперії слов'янські хлопчики в кожному поході демонстрували свою відданість Сулейману. Вони не могли мати жалості, бо з дитинства їм прищеплювали думку про те, що їхні родові корені – то найбільші вороги, яких неодмінно слід позбутись. Ось як про це говорить Р. Іваничук устами героя роману – яничара Аліма, коли тому здалося, що чаушлар (наглядач за поведінкою яничарів у бою) спостерігав у битві за його діями: *«...так, чаушлар не зводить саме з нього погляду. І тільки з нього. А в тому погляді – старе недовір'я, а той погляд мовчки вимовляє найогидніше слово: “Козак, козак, козак!”*. Алім відчув тепер гостріше, ніж будь-коли, як він ненавидить те плем'я, яке його породило!.. Це слово іноді доводило юнака до сказу, він не раз вихоплював ятаган із піхви, щоб... Та не було під руками того козацького племені, яке хотілося вирубати дощенту».

Дія в романі «Мальви» відбувається у середині XVII ст. – напередодні та під час національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Це історія життя полонянки з України Марії, її поневіряння на чужині з дочкою Соломією, яку вона вже тут, у Криму, назвала Мальвою, сподіваючись, що виживе дочка, як вижили занесені вітрами з українських степів квіти. Водночас Марія мріє знайти свого сина, який ще в Україні малим хлопцем був викрадений циганами, як і багато інших слов'ян, із метою продажу на невільничих ринках Туреччини або Кримського ханства. Але, розшукуючи колись втраченого сина, Марія втрачає на чужині й дочку, бо вона, закохавшись, стає дружиною Кримського хана Іслам-Гірея. Усі ці події змальовані в той час, коли Україна протистояла двом державам-

загарбникам: Османській імперії та Кримському ханству, що воюють проти України силами її дітей. Якщо уважніше придивитись до образу Марії, то можна відзначити, що вона є уособленням самої України, яка оплакує страшну долю своїх дітей. Автор вибирає ім'я Марія не випадково, адже воно має нагадати про страждання Божої Матері, яка також пережила трагедію втрати дитини. Цікаво, що до змалювання України в образі матері на ім'я Марія звертались багато українських поетів та письменників: Т. Шевченко «Марія», М. Хвильовий «Я (Романтика)», Улас Самчук «Марія», І. Драч «Чорнобильська мадонна» та багато інших. Тому використання цього імені в творі є доволі символічним. Завершується роман епізодом, як Марія намагається повернутись на рідну землю: *«Пустіть мене, яничари, пустіть свою матір за мур Перекопський, в мене грамота від хана. Заробляла ж її тяжко, усе спрдала для неї: Бога свого, дітей своїх і здоров'я. Мушу вмерти на тій землі, де коноплі по стелю, а льон по коліна, де мальви вище соняхів ростуть – білі, голубі й червоні...»*.

Спочатку Р. Іваничук назвав свій роман «Яничари», але така назва могла викликати підозру цензури, бо натякала на національний аспект, тому з «маскувальною» метою автор замінив її на «Мальви». Як тільки роман було надруковано, ще не встигли з'явитися рецензії, як усна й письмова партійна критика за спецзавданням «згори» проголосила його ідеологічно шкідливим «історичним романом без історії». Що ж так налякало в романі партійних працівників? На той час страшним та небезпечним було саме звернення до національної історії, утвердження ідеї любові до рідної землі і народу як виміру соціальної та моральної вартості людини, бо це могло спровокувати в українців бажання відтворити могутню колись Українську державу.

«Дніпряни» згадували, що жодна з виданих ними книг не розкуповувалася так стрімко, як «Мальви» (ще, правда, «Собор» Гончара). Представники ЦК та КДБ заметушилися, роман заборонили, але вилучати з продажу вже було нічого: 100-тисячний наклад розійшовся вмить. Сам Іваничук якось в інтерв'ю згадував: *«"Мальви" були вилучені з літературного обігу на вісімнадцять років. Мене друкували, але не можна було в якійсь критичній статті згадати, що Іваничук написав такий твір. Був випадок, коли через згадування "Мальв" ліквідували цілий тираж журналу»*.

За «Мальви» Іваничука хотіли звільнити з журналу, проте роман здобув широкий резонанс. Через категоричне неприйняття офіційної критики Іваничук тривалий час був позбавлений можливості публікувати свої твори. У цьому ж 1968 р. Р. Іваничук написав іще один роман «Журавлиний крик». Але після скандалу з появою «Мальв» годі було навіть думати про можливість його опублікування, тому твір дійшов до читачів через двадцять років. Роман розповідає про життя різних верств Російської імперії другої



половини XVIII ст., останні роки існування Запорізької Січі, змальовує образ її кошового Петра Калнишевського, показує історичні шляхи України. У творі зображено багато реальних осіб: Г. Потьомкін, Г. Сковорода, родина Капністів, О. Радищев, А. Головатий, К. Розумовський, Л. Бетховен та ін. Одну з провідних думок твору розкривають такі рядки роману: *«Чим житиме народ, коли в нього не стане зброї, а до мислі не привчили? Загине він, – каже Сковорода. – А щоб цього не трапилось, учитися треба: кожному мить, кожен день розум свій будити, – він же безмежний. А коли народ матиме його хоча б у головах окремих людей, то уподібниться він кременеві, в якому затаївся вогонь».*

Видавництва боялися брати до друку його історичні твори – аж до 1977-го. Загалом нагінки тривали так довго, що Іваничук, за власним висловом, «уже й звик до цього». Проте історичну прозу писати не перестав.

Роман Іваничук є автором збірок новел «Прут несе кригу» (1958), «Не рубайте ясенів», «Під склепінням храму» (обидві – 1961), «Тополина заметіль» (1965), «Дім на горі» (1969), «Сиві ночі» (1975), трилогії «Край битого шляху» (1964), повістей «Місто» (1977) і «Сьоме небо» (1985). Наприкінці 60-х рр. письменник звернувся до історичної прози, яка швидко принесла йому заслужене визнання: роман «Мальви» (1968), «Черлене вино» (1977), «Манускрипт з вулиці Руської» (1979), «Вода з каменю» (1982), «Четвертий вимір» (1984), «Шрами на скалі» (1987).

Читачі захоплено зустріли «львівські романи», у яких із любов'ю і знанням змальоване життя дивовижного міста в різні його часи. Тему роману «Черлене вино» – про оборону Олеського замку від польських загарбників у 1431–1432 роках у ході так званих «воєн Свидригайла» – підказав відомий літературознавець Григорій Нудьга. Тут чи не вперше в українській літературі змальовано побут середньовічного Львова. За ним з'явився роман «Манускрипт з вулиці Руської» (1979), у якому показано зародження ідеї визвольної війни, майбутньої Хмельниччини, у Львові кінця XVI – початку XVII ст. Обидва стали популярними. У третьому «львівському романі» «Вода з каменю» (1982) йдеться про Львів початку XIX ст., про «будителів» національної пам'яті – «Руську трійцю»: Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича, Якова Головацького, які в 30-х рр. XIX ст. уперше в Західній Україні стали писати літературні твори народною мовою.

Наступний роман «Четвертий вимір» (1984) про одного з учасників Кирило-Мефодіївського братства Миколу Гулака вважають вершинним твором автора. Після цього вийшов історичний роман «Шрами на скалі» (1987) про стосунки Івана Франка з письменниками угруповання «Молодої музи». Провідною для роману є тема суду історії, нащадків і власної совісті над людиною, її життям і вчинками, сповіді, звіту «історичної» людини перед народом прийдешнім. У романі поєднано три часові плани: епоха І. Франка,

часи Д. Галицького і сучасність. Остання доба пов'язана з особою автора, який, приїхавши в Урич, колишню твердиню Галицько-Волинської землі, де любив бувати Франко, шукає слідів напису на честь Франкового ювілею і розповідає про геніального поета.

За роман «Манускрипт з вулиці Руської» Р. Іваничук у 1979 р. отримав премію ім. А. В. Головка; у 1985р. за романи «Вода з каменю» та «Четвертий вимір» – Державну премію УРСР ім. Т. Т. Шевченка.

Історичні романи Іваничука склали великий цикл, що охоплює 500-літню минувшину України та представляє широке полотно боротьби за утвердження державності й усвідомлення самоідентичності нашого народу. Він уперше в українській художній літературі звернувся до теми ОУН і УПА в тетралогії «Вогненні стовпи».

Його активна громадянська позиція і талант письменника поєдналися у збірнику статей, есеїв та спогадів «Чистий метал людського слова», «Благослови, душе моя, Господа...». За романами «Шрами на скалі» та «Мальви» здійснено низку театральних інсценізацій; за мотивами роману «Черлене вино» створено оперу «Олеська балада», яка поставлена у 1985 р. у Львівському театрі опери та балету. Окремі твори Іваничука перекладають словацькою, польською, німецькою, французькою мовами.

У період «перебудови» Іваничук бере активну участь у національно-визвольному русі. У червні 1988 року на пропозицію Ігоря Мельника погодився очолити львівську філію Товариства рідної мови. З 1990 р. Роман Іваничук завідував відділом прози журналу «Дзвін». Навесні 1990 року обраний народним депутатом УРСР, брав участь у підготовці і проголошенні Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року і Акту про незалежність України 24 серпня 1991 року.

По завершенні свого депутатства підіб'є підсумок: *«Політика ніколи не була для мене сродною працею. Як народний депутат я чесно виконував свої обов'язки, їздив скрізь, більшу частину свого службового часу проводив на Донбасі, бо знав, що на Галичині мені немає чого робити. Але політиком я себе ніколи не вважав. Який з мене політик? Я ж не юрист і не економіст... Коли закінчилася моя каденція, я тихенько звідти пішов. Всі ще дивувалися: як можна залишити депутатство? Є он хлопці, які двадцять років сидять у Верховній Раді, але не стало з них ні політиків, ні письменників...».*

Іваничук залишився Письменником. Невтомно і натхненно працює на творчій ниві: у 1992–2012 рр. світ побачив понад десяток його романів, серед них – «Орда», «Євангеліє від Томи», «Вогненні стовпи», «Хресна проща», «Країна Ірредента», «Злодії та апостоли», «Торговиця». Також друкує спогади «Дороги вольні і невольні» та автобіографічну книгу «Благослови, душе моя, Господа...».

Свого часу Роман Іваничук передбачив революції 2004-го і 2013–2014-го. Передбачив новітню трагедію: *«Нашу країну чекає довгий час біди. І так буде, доки Росія не видохне...»*, – сказав, як відрубав, він. Віддавав щомісяця гроші з пенсії «на армію», говорив, що коли цього не зробить, не зможе спокійно спати. Хотів прожити ще бодай років зо двадцять, аби *«побачити, як Україна стане сильною державою»*. Любив життя й бачив його лише в роботі: *«... мені життя подобається, і я не хотів би ще йти, але якби я не мав роботи, то я би вже давно пішов...»*.

Помер на 88-му році життя вранці 17 вересня 2016 року у Львові. Похований 19 вересня на Личаківському цвинтарі.

Заглиблення в історичне минуле свого народу, спільні події й герої, символічні образи, провідні ідеї, передовсім найголовніша – ідея любові до рідної землі й народу як смислу існування людини – об'єднують усі романи Р. Іваничука в один цикл, в один великий роман про рідну історію. Людина в його творах духовно пов'язана з тим часом, у якому вона живе, пронизана його плином, і він зумовлює її поведінку і її мету. Саме через випробування в досягненні цієї мети людина й розкривається в творах Романа Іваничука.

У цілому історичній прозі письменника притаманні гостросюжетність, правдивість та історична достовірність. Усі 16 романів та інші твори Романа Іваничука перекладені білоруською, литовською, грузинською, вірменською, таджицькою, болгарською, польською, чеською, словацькою, угорською, румунською, німецькою, французькою, англійською мовами. Їх шукають у книгарнях та бібліотеках, читають і люблять. А значить – життя Майстра триває.

- Нагороди та премії, якими був відзначений Роман Іваничук:
- лауреат Літературної премії ім. А. Головка (1979);
  - лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1985);
  - заслужений працівник культури України (3 грудня 1993);
  - орден «За заслуги» III ст. (8 грудня 1998) – за вагомий особистий внесок у збагачення національної культурної спадщини України, вагомі творчі здобутки й активну громадську діяльність;
  - лауреат Міжнародної премії ім. Івана Мазепи, яку присуджують щорічно за найкращу публікацію в галузі історії козацтва, (1999) – за роман «Орда», пропаганду історії українського народу;
  - орден «За заслуги» II ст. (29 вересня 2006) – за значний особистий внесок у соціально-економічний і духовний розвиток Львова та з нагоди 750-річчя заснування міста;
  - звання Герой України з врученням ордена Держави (16 січня 2009) – за самовіддане служіння Україні, значний особистий внесок у духовне відродження Української держави, плідну літературну і громадську діяльність;

- відзнака Президента України – ювілейна медаль «20 років незалежності України» (19 серпня 2011);
- відзнака Президента України – ювілейна медаль «25 років незалежності України» (19 серпня 2016) – за значні особисті заслуги у становленні незалежної України, утвердженні її суверенітету та зміцненні міжнародного авторитету, вагомий внесок у державне будівництво, соціально-економічний, культурно-освітній розвиток, активну громадсько-політичну діяльність, сумлінне та бездоганне служіння Українському народу.

**Матеріал подано за джерелами:**

1. Бондаренко О. 27 травня 1929 року народився Роман Іваничук. *Рідна країна: світоглядний портал*, 27 травня 2020. URL: <https://ridna.ua/2020/05/27-travnja-1929-roku-narodyvsya-roman-ivanychuk/>.
2. Життєвий та творчий шлях Романа Іваничука. *Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка*. URL: <https://lib.if.ua/exhib/1558355101.html>.
3. Роман Іваничук. Український письменник, поет, громадський діяч. *Чтиво: електронна бібліотека*. URL: <https://chtyvo.org.ua/authors/Ivanychuk/bio/>.
4. 1929 – народився Роман Іваничук, письменник, педагог, політик. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/traven/27/1929-narodyvsya-roman-ivanychuk-pysmennyk-pedagog-polityk>.

Методичні матеріали  
(електронне видання)

**Лагдан Світлана Петрівна**

**ВІСНИК КУРАТОРА**

**№ 77  
(квітень)**

Комп'ютерна верстка С. П. Лагдан

Український державний університет  
науки і технологій

вул. Лазаряна, 2, Дніпро, 49010